

Ιωάννης Λυκούδης (1910-1980)

Ένα χαμένο ελληνικό Nobel Ιατρικής

Αθανάσιος Ρογκάδης
ιατρός χειρουργός,
διδάκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών

Όταν η έλλειψη ευρύτητας σκέψης κυριαρχεί, τότε το ελληνικό πνεύμα αδικείται. Έτσι αδικήθηκε και ο ταλαντούχος Έλληνας γιατρός που ανακάλυψε την αλήθεια για το έλκος 40 χρόνια πριν δυο Αυστραλοί συνάδελφοί του βραβευθούν με Nobel, για την ίδια ανακάλυψη!

Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1910, καταγόμενος από πολύτεκνη αγροτική οικογένεια. Από την ηλικία των τεσσάρων ετών έμεινε ορφανός και αναγκάστηκε από πολύ μικρός να εργαστεί σε τσαγκαράδικο και καπνοκοπτήριο, παράλληλα με το σχολείο, όπου μελετώντας τα βράδια με λάμπα πετρελαίου διακρίνεται για την ευφυΐα και τις επιδόσεις του. Το 1926 εισάγεται από τους πρώτους στη Στρατιωτική Ιατρική Σχολή Αθηνών. Χτυπημένος από την αρρώστια της εποχής, τη φυματίωση, αποστρατεύεται με τον βαθμό του υπιάτρου και επιστρέφει στο Μεσολόγγι, όπου ασκεί πλέον την Ιατρική, σε δύσκολους χρόνους, με υψηλό αίσθημα ευθύνης, δείχνοντας ιδιαίτερη αγάπη και φροντίδα στους φτωχούς συμπατριώτες του. Αλλά και οι συμπατριώτες του τον τίμησαν, εκλέγοντάς τον δυο φορές στη θέση του δημάρχου της Ιεράς Πόλεως του Μεσολογγίου, από το 1952 έως το 1959. Ο Ιωάννης Λυκούδης υπήρξε ανήσυχος πνεύμα στην Ιατρική, και είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τη δεκαετία του '30, όταν η ελονοσία είχε ενδημική μορφή στην περιοχή, εκείνος είχε βρει τρόπο με τα πενιχρά μέσα που διέθετε να μετατρέψει τα ανθελονοσιακά φάρμακα από δισκία σε ενέσιμη μορφή, αυξάνοντας σημαντικά τη δραστηριότητα και την αποτελεσματικότητα του φαρμάκου έναντι της κινίνης. Το 1957, πάσχοντας ο ίδιος από έλκος με πολλά επεισόδια γαστρορραγίας, παρατήρησε ότι όταν πήρε αντιβιοτικά φάρμακα για ένα επεισόδιο αιμορρα-

γικής γαστρίτιδας, υποχώρησαν τα συμπτώματα και αραίωσαν οι κρίσεις από το έλκος. Το γεγονός αυτό τον οδήγησε να χορηγήσει την ίδια αντιμικροβιακή αγωγή και σε άλλους ελκοπαθείς με τα ίδια καλά αποτελέσματα, αρχίζοντας πλέον να πιστεύει ότι το έλκος του στομάχου οφείλεται σε μικροβιακό παράγοντα. Το 1960 έρχε-

Η δικαίωση για τον Ιωάννη Λυκούδη άργησε, αλλά ήρθε... Όχι όμως και για το Νόμπελ, που κατέληξε σε άλλα χέρια.

* Αναδημοσίευση του άρθρου από το περιοδικό *Πεμπουσία* μετά από επισήμανση του μέλους του Δ.Σ. του Ι.Σ.Θ., κ. Δημήτρη Τσάμη.

ται στην Αθήνα και προσπαθεί απευθυνόμενος σε επιστημονικούς φορείς και την Πολιτεία να πείσει για το βάσιμο της παρατήρησής του και να λάβει έγκριση για την κυκλοφορία του ιδιοσκευάσματός του. Αντ' αυτού όμως αντιμετώπισε τα ειρωνικά σχόλια των υπευθύνων φορέων και την απόρριψη της αίτησής του. Πέθανε στο Μεσολόγγι το 1980, πικραμένος για την αντιμετώπιση που είχε από την Πολιτεία και τους συναδέλφους του, αλλά σίγουρος πως αργά ή γρήγορα θα αποδειχθεί ότι είχε δίκιο.

Τον Οκτώβριο του 2005, η διεθνής κοινότητα και μαζί και η ελληνική πληροφορήθηκε από τα ΜΜΕ ότι δυο διαπρεπείς Αυστραλοί ιατροί-ερευνητές, οι John Warren και Barry Marshal, τιμήθηκαν με την ανώτατη διάκριση, το βραβείο Nobel Ιατρικής, για την ανακάλυψή τους ότι το πεπτικό έλκος οφείλεται σε μικρόβιο, το οποίο κατάφεραν να απομονώσουν στο εργαστήριο και το ονόμασαν ελικοβακτηρίδιο του πυλωρού (*Helicobacter pylori*).

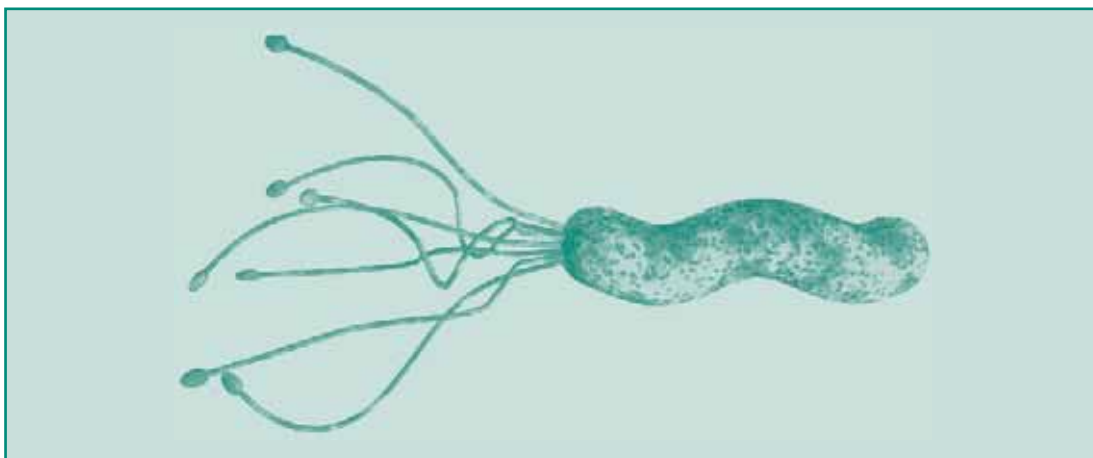
Η σπουδαιότητα της ανακάλυψης αυτής και ο λόγος για τον οποίο οι δυο ερευνητές τιμήθηκαν με το βραβείο, έγκειται στο γεγονός ότι άλλαξε ριζικά τη γνώση μας για την παθογένεια μίας ευρέως διαδεδομένης πάθησης, όπως αυτή του έλκους του δωδεκαδακτύλου και του στομάχου, αποδεικνύοντας ότι αυτή οφείλεται σ' ένα μικροοργανισμό. Έτσι τώρα πλέον η θεραπεία

του έλκους είναι δυνατή με τη χορήγηση αντιβιοτικών για λίγες ημέρες και οι χειρουργικές επεμβάσεις, στις οποίες εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο υποβάλλονταν για την αντιμετώπισή του μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες, ανήκουν στο παρελθόν.

Περίπου 40 χρόνια πριν, το 1964, ένας Έλληνας γιατρός, ο Ιωάννης Λυκούδης από το Μεσολόγγι, την ιερή πόλη με το λαμπρό ιστορικό παρελθόν, που ο ηρωισμός των κατοίκων του, των ελεύθερων πολιορκημένων, και ο μεγάλος Άγγλος ρομαντικός ποιητής λόρδος Βύρων έκαναν γνωστή σε ολόκληρο τον κόσμο, ανακοίνωσε σε πανελλήνιο χειρουργικό συνέδριο που έγινε στη Λαμία, την πεποίθησή του ότι το έλκος οφείλεται σε μικρόβιο, εισπράττοντας από τους συναδέλφους του μόνον ειρωνικά σχόλια. Δύο χρόνια αργότερα εξέδωσε βιβλίο με τίτλο «Η αλήθεια για το έλκος του στομάχου και του δωδεκαδακτύλου» στο οποίο μεταξύ άλλων ανέφερε: «...δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η γαστρίτις και η δωδεκαδακτυλίτις, των οποίων επιπλοκή είναι το έλκος στομάχου και δωδεκαδακτύλου, είναι φλεγμονές που προκαλούνται από μικρόβιο».

Το έλκος

Για να γίνει καλύτερα κατανοητή η σημασία της ανακάλυψης των Αυστραλών ερευνητών αλλά και των παρατηρήσεων του Έλληνα γιατρού Ιωάννη Λυκούδη, θα ήταν σκόπιμο να αναφέρου-

Το μήκος του ελικοβακτηριδίου του πυλωρού, που βλέπετε σε καλλιτεχνική απεικόνιση, φτάνει τα 5 μm (5 μικρόμετρα = 5 χιλιοστά του χιλιοστού). Για την ανακάλυψή του οι Αυστραλοί επιστήμονες Warren και Marshall (απέναντι σελίδα) πήραν το Νόμπελ που θα μπορούσε κάλλιστα να έχει πάρει ο Λυκούδης, αν ο τελευταίος είχε μία ελάχιστη έστω υποστήριξη, από τους επίσημους φορείς της εποχής του.

με λίγα λόγια για την φυσική ιστορία, την παθογένεια και τη διαχρονική θεραπεία του πεπτικού έλκους.

Το έλκος του στομάχου και του δωδεκαδακτύλου (πεπτικό έλκος), είναι μία αρκετά διαδεδομένη χρόνια πάθηση που προσβάλλει περίπου το 10% του πληθυσμού. Το κυριότερο σύμπτωμα είναι ο περιοδικός οξύς πόνος στο επιγάστριο και μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρές επιπλοκές, όπως η αιμορραγία, η διάτρηση και η απόφραξη του πυλωρού του στομάχου. Η νόσος αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό ίσως παράδειγμα πάθησης, η οποία στην ιστορική της διαδρομή χαρακτηρίζεται από επιστημονικές διαμάχες και ασάφεια ως προς την αιτιολογία της και διαφορετικές κατά περιόδους μεθόδους αντιμετώπισης, από τις υπερβολές και τις ακρότητες των ακρωτηριαστικών επεμβάσεων με την αφαίρεση μεγάλου τμήματος του στομάχου, έως των πιο συντηρητικών χειρουργικών επεμβάσεων ή την μακροχρόνια χορήγηση φαρμάκων. Ακόμη και σήμερα κυκλοφορούν ανάμεσά μας πολλοί οι ασθενείς οι οποίοι κατά τις δεκαετίες κυρίως πριν από το 1980 είχαν υποβληθεί με αφαίρεση μεγάλου τμήματος του στομάχου τους, για να θεραπευτούν από ένα καλόγηδες πεπτικό έλκος. Μετά την ανακάλυψη ότι το έλκος οφείλεται σε μικρόβιο και πιο συγκεκριμένα στο ελικοβακτηρίδιο του πυλωρού, οι επεμβάσεις αυτές ανήκουν οριστικά στο παρελθόν.

Τους σημαντικότερους σταθμούς στη διαχρονική αντιμετώπιση της νόσου του πεπτικού έλκους αποτελούν η τεχνολογική πρόοδος της ενδοσκοπικής με την εφαρμογή των ευκάμπτων γαστροσκοπείων στη διάγνωση του έλκους, η ανακάλυψη των φαρμάκων που προκαλούν αναστολή της έκκρισης στο στομάχι του υδροχλωρικού οξέος και τέλος, η απομόνωση και ταυτοποίηση του ελικοβακτηριδίου του πυλωρού ως του αιτιολογικού παράγοντα του πεπτικού έλκους. Έτσι σήμερα εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο έχουν πλήρως θεραπευτεί από τη νόσο τους με ολιγοήμερη φαρμακευτική αγωγή, ενώ φαίνεται ότι ως αποτέλεσμα της εκρίζωσης του ελικοβακτηριδίου, αρχίζει να μειώνεται η συχνότητα εμφάνισης της νόσου.

Ο ταλαντούχος γιατρός

Αλλά ας πιάσουμε από την αρχή τον μίτο της ιστορίας μας. Στο τέλος της δεκαετίας του '50,

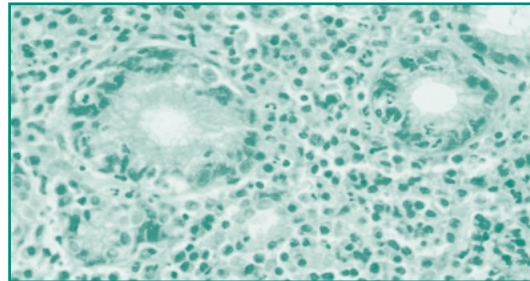
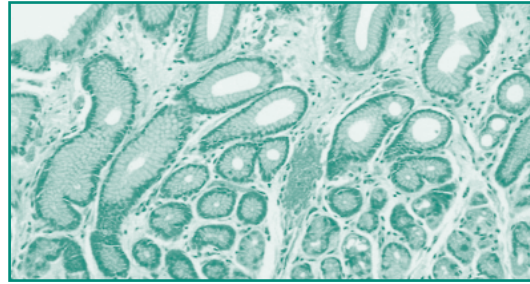
το Μεσολόγγι είναι μια μικρή επαρχιακή πόλη, με τις δάφνες της ιστορίας αλλά και τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα και προβλήματα υποδομών στην μεταπολεμική Ελλάδα. Η αλιεία στη μαγευτική λιμνοθάλασσα αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους του Μεσολογγίου μαζί με λίγες γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Οι υποδομές υγείας είναι υποτυπώδεις και οι μετακινήσεις προς το πλησιέστερο μεγάλο αστικό κέντρο, την Πάτρα, δύσκολες, αφού τις δυο περιοχές χωρίζει η θάλασσα στο στενό Ρίου-Αντιρρίου.

Στην μικρή αλλά ιστορική αυτή πόλη του Μεσολογγίου, ανάμεσα στους φτωχούς αλλά υπερήφανους για την ιστορία τους συμπολίτες του, ζει και εργάζεται ο Ιωάννης Λυκούδης, στρατιωτικός ιατρός, ο οποίος έχει πλέον αποστρατευτεί για λόγους υγείας. Έχει τη φήμη ενός άξιου επιστήμονα, αλλά και ανθρώπου με βαθιά συναίσθηση του χρέους του και αγάπη για τον πλησίον, που προσφέρει αφιλοκερδώς τις πολύτιμες υπηρεσίες του στους ασθενείς του, όταν αυτοί δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να καλύψουν τα έξοδα, παραιτούμενος όχι μόνον από την αμοιβή του, αλλά πληρώνοντας ο ίδιος σε αρκετές περιπτώσεις τα φάρμακα για τη θεραπεία των ασθενών.

Ήδη από τη δεκαετία του '30, όπου στο Μεσολόγγι ενδημεί η ελονοσία, ο νέος τότε στρατιωτικός ιατρός Ιωάννης Λυκούδης έχει δώσει δείγματα της ερευνητικής του οξυδέρκειας, όταν καταφέρνει με τα πενιχρά μέσα που διαθέτει, να παρασκευάσει ενέσιμο ανθελονοσιακό σκεύα-

Η ανακάλυψη ότι ο συγκεκριμένος συνδυασμός αντιβιοτικών μπορεί να αντιμετωπίσει το έλκος απάλλαξε χιλιάδες ασθενείς από οδυνηρές χειρουργικές επεμβάσεις (πάνω). Φυσιολογική γαστρική βιοψία (πάνω δεξιά) και βιοψία όπου φαίνεται φλεγμονή από το ελικοβακτηρίδιο του πυλωρού (κάτω δεξιά).

σμα, το οποίο και χορηγεί στους ασθενείς, αντί για δισκία κίνινης από το στόμα, εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη δραστηριότητα και αποτελεσματικότητα του φαρμάκου έναντι της ελονοσίας, αλλά και απαλλάσσοντας τους ασθενείς από το πολύ δυσάρεστο συναίσθημα της κατάποσης των δισκίων κίνινης, λόγω της έντονα πικρής γεύσης τους.

Η μεγάλη ανακάλυψη

Στις αρχές του '50 ο Λυκούδης διέγνωσε ότι πάσχει ο ίδιος από έλκος δωδεκαδακτύλου, από το οποίο ταλαιπωρήθηκε πολύ τα επόμενα χρόνια με επεισόδια έντονου πόνου, αλλά και γαστρορραγίες. Το 1958, πάσχοντας από γαστρεντερίτιδα, χορήγησε στον εαυτό του αντιβιοτικά σκευάσματα και μεγάλη του έκπληξη διαπίστωσε ότι όχι μόνον θεραπεύτηκε από τη γαστρεντερίτιδα, αλλά υποχώρησαν επίσης εντυπωσιακά τα συμπτώματα του έλκους και αραιώσαν οι κρίσεις επανεμφάνισης των συμπτωμάτων.

Τότε για πρώτη φορά άρχισε να σκέφτεται την πιθανότητα το έλκος να οφείλεται σε κάποιο μικρόβιο και ότι, συνεπώς, η χορήγηση της κατάλληλης αγωγής με αντιβιοτικά θα απάλλαζε οριστικά τους ασθενείς από τα βασανιστικά ενοχλήματα και τις επικίνδυνες επιπλοκές του έλκους.

Άρχισε πλέον συστηματικά να χορηγεί στους ασθενείς που έπασχαν από έλκος ένα συνδυασμό αντιβιοτικών σκευασμάτων και πολύ γρήγο-

ρα διαπίστωσε το βάσιμο της παρατήρησής του, όταν εκατοντάδες ασθενείς τόσο από την πόλη του Μεσολογγίου όσο και από τις γύρω περιοχές παρουσίασαν πολύ σημαντική βελτίωση των συμπτωμάτων τους. Το εντυπωσιακό είναι ότι χορηγούσε όχι ένα αντιβιοτικό σκεύασμα, αλλά συνδυασμό διαφορετικών σκευασμάτων, όπως ακριβώς γίνεται και σήμερα με τη χορήγηση συνδυασμού δυο τουλάχιστον αντιβιοτικών για την εκρίζωση του ελικοβακτηριδίου του πυλωρού. Το σκεύασμα αυτό μάλιστα το παρασκεύαζε μόνος του από την ανάμειξη τεσσάρων διαφορετικών αντιβιοτικών ευρέως διαδεδομένων εκείνη την εποχή και τα ονόμασε Elgaco από τις λέξεις έλκος, γαστρίτιδα και κολίτιδα.

Η απόρριψη

Το 1960, έχοντας πλέον πειστεί για το βάσιμο της παρατήρησής του, ήρθε στην Αθήνα και άρχισε την προσπάθεια να πείσει τόσο τους αρμόδιους φορείς της Πολιτείας όσο και την επιστημονική κοινότητα, ότι αξίζει να διερευνηθεί η υπόθεσή του ότι το έλκος οφείλεται σε μικροοργανισμό και να λάβει έγκριση για την επίσημη κυκλοφορία του ιδιοσκευάσματός του. Δυστυχώς, όλες οι προσπάθειές του όχι μόνο συνάντησαν την απόρριψη, αλλά προκάλεσαν και τα ειρωνικά σχόλια των συναδέλφων του καθηγητών της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι χαρακτηριστική η απόφαση της Ανωτάτης Υγειονομικής Επιτροπής, που ως αιτιολογικό της α-

πόρριψης της αίτησης του αναφέρει μεταξύ άλλων: «Ως γνωστόν τα αντιμικροβιακά φάρμακα όχι μόνον δεν ωφελούν, αλλά βλάπτουν το έλκος του στομάχου».

Παρά τις απορριπτικές αποφάσεις όλων των αρμοδίων φορέων, ο Ιωάννης Λυκούδης, σίγουρος ότι έχει δίκιο, συνεχίζει στο ιατρείο του στην Αθήνα πλέον να παρασκευάζει και να χορηγεί τα ιδιοσκευάσματά του σε ελκοπαθείς, φτάνοντας να παρασκευάζει και να χορηγηθεί καθημερινά 100-150 κουτιά του σκευάσματος. Είναι εντυπωσιακό ότι στο αρχείο του, που διαφυλάσσει μέχρι σήμερα ο υιός του επίσης ιατρός Νίκος Λυκούδης, περιλαμβάνονται 50.000 ασθενείς που έλαβαν το σκεύασμα!

Παράλληλα στρέφει πλέον τις προσπάθειές του να πείσει μεγάλες φαρμακευτικές εταιρείες τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, να προχωρήσουν την έρευνα που ο ίδιος, στερούμενος των αναγκαίων μέσων δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει. Μάλιστα με τη γερμανική πολυεθνική φαρμακοβιομηχανία Bayer έφθασε στο σημείο να υπογράψει συμβόλαιο για την έρευνα και την παρασκευή του σκευάσματος, αλλά την τελευταία στιγμή ματαιώθηκε η συμφωνία, γιατί – σύμφωνα με τους υπεύθυνους της εταιρείας – η υπόθεσή του άλλαζε άρδην την παθογένεια του έλκους και η εταιρεία δίσταζε να αναλάβει τα έξοδα της έρευνας και την παγκόσμια κυκλοφορία του σκευάσματος.

Αξιζει να σημειωθεί ότι την εποχή εκείνη είχαν επενδυθεί τεράστια κεφάλαια από τις φαρμακοβιομηχανίες για την παρασκευή φαρμάκων που μειώνουν την παραγωγή υδροχλωρικού οξέος από το στομάχι και συνεπώς την αυξημένη γαστρική οξύτητα, που θεωρούνταν η κύρια αιτία της δημιουργίας του έλκους. Η απόδειξη της θεωρίας του Λυκούδη ότι το έλκος προκαλείται από μικρόβιο, θα ανέτρεπε τα δεδομένα, υποδεικνύοντας και την οριστική θεραπεία του έλκους με αντιβιοτικά. Έτσι, είναι πιθανόν ότι η καινοφανής αυτή θεωρία για την παθογένεια του έλκους εγκυμονούσε μεγάλο οικονομικό ρίσκο για τα επενδεδυμένα κεφάλαια στην έρευνα των πολλά

υποσχόμενων νέων αντιόξινων φαρμάκων. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το 1984, όταν οι Αυστραλοί ερευνητές πρωτοδημοσίευσαν τα αποτελέσματά τους για το «ελικοβακτηρίδιο» στο έγκυρο ιατρικό περιοδικό *Lancet*, την επόμενη εβδομάδα η μετοχή της φαρμακευτικής εταιρείας *Smith Kline and French (SKF)*, που παρήγε το πολύ δημοφιλές αντιόξινο φάρμακο *σιμετιδίνη*, έχασε το 20% της αξίας στο χρηματιστήριο του Λονδίνου.

Δεν έφτανε όμως μόνον η απαξίωση και η απόρριψη, αλλά ο ιατρός Ιωάννης Λυκούδης, χαρακτηριζόμενος ως τσαρλατάνος και κομπογιαννίτης, αντιμετώπισε τόσο ποινικές διώξεις όσο και την υποχρέωση καταβολής προστίμου από τον Ιατρικό Σύλλογο Αθηνών, με την αιτιολογία ότι η παρασκευή και διακίνηση φαρμακευτικών σκευασμάτων από ιατρούς είναι παράνομη. Μόλις το 2005 ο Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών προχώρησε στην ακύρωση του προστίμου και την ανάκληση της ποινής.

Η πίστη

Ο Ιωάννης Λυκούδης πέθανε στο Μεσολόγγι το 1980, τέσσερα μόλις χρόνια πριν την πρώτη ανακοίνωση των Αυστραλών ερευνητών, με το παράπονο ότι αντιμετώπισθηκε ως κομπογιαννίτης και τσαρλατάνος, αλλά και την πίστη μέχρι την τελευταία στιγμή ότι είχε δίκιο και ότι αργά ή γρήγορα θα δικαιωθεί. Είναι χαρακτηριστικό της πίστης του αυτής ότι λίγο πριν πεθάνει, απευθυνόμενος στους δικούς του ανθρώπους, είπε «Να μου το φέρετε στον τάφο μου, όταν ανακαλυφθεί ότι είχα δίκιο». Η δικαίωση ήρθε με την καθολική επιβεβαίωση της ορθότητας της δικής του ανακάλυψης, που επισφραγίσθηκε όχι μόνο με το Νόμπελ που απονεμήθηκε στους Αυστραλούς επιστήμονες, αλλά και με σχετικά επιστημονικά άρθρα που δημοσιεύθηκαν στο *Lancet*, το εγκυρότερο ιατρικό περιοδικό του κόσμου. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην Ελλάδα οι κυρώσεις που είχαν επιβληθεί στον Ιωάννη Λυκούδη από τον Ιατρικό Σύλλογο ήρθαν μόλις το 2005...